

DOI 10.36074/logos-15.11.2024.054

ФІЛОСОФІЯ І МІФ: ВІД КРИТИКИ ДО СИНТЕЗУ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Крижановська Тетяна Олександрівна¹, Донець Софія Андріївна²

1. кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії

Національний університет «Одеська юридична академія», УКРАЇНА

ORCID ID: 0000-0002-6391-6871

2. здобувачка вищої освіти факультету прокуратури та слідства

Національний університет «Одеська юридична академія», УКРАЇНА

Актуальність теми дослідження полягає у зростаючому інтересі до взаємодії між міфом і філософією в контексті сучасної культури та світогляду. У час, коли великі наративи науки і раціоналізму поступово втрачають свою універсальну переконливість, міфологія знову набуває значущості як форма символічного осмислення дійсності. Міфологічне мислення, колись відкинуте філософією за його ірраціональність, зараз повертається як цінний інструмент пізнання, що доповнює раціональне знання та пропонує альтернативний спосіб розуміння світу. Ця тема є важливою для аналізу складності сучасної культури та пошуку шляхів інтеграції різних форм пізнання.

Об'єктом цього дослідження є взаємодія філософії та міфу в контексті їх історичного розвитку та сучасного культурного дискурсу.

Предметом дослідження є філософська критика міфу та процес його реабілітації у філософських системах XX–XXI століть, зокрема в рамках постмодерністських підходів.

Мета дослідження – проаналізувати еволюцію філософського ставлення до міфу, від його критики в античності до реабілітації в сучасній філософії.

Як відомо, міф був першою спробою людини пояснити та упорядкувати світ, оскільки у ньому поєднуються пояснення природних явищ, соціальних структур і релігійних переконань. Тобто головною ознакою міфу може бути його символічна природа, яка дозволяє трактувати світ не через логічні аргументи, а через образи та метафори.

У сучасному світі також створюються нові міфи, які відіграють важливу роль у формуванні колективної свідомості та культурної ідентичності. Однак,

SEZIONE 22.

FILOSOFIA E SCIENZE POLITICHE

як зазначає Вілен Горський, «міф, являючи собою неодмінний компонент сучасного духовного життя, не лише закладає певний фундамент культури, а й таїть у собі небезпеку морального й інтелектуального зубожіння культури, духовної деградації людини» [1, с. 92]. Цей аспект вказує на подвійний характер міфу: з одного боку, він здатен об'єднувати суспільство, надаючи йому символічних орієнтирів, а з іншого – він може викликати зворотний ефект, коли міфи стають інструментом маніпуляції свідомістю, ведучи до втрати критичного мислення.

Неможливо не погодитися з думкою Джеймса Фрезера, що «Міфологія в ранніх культурах відігравала фундаментальну роль у формуванні світосприйняття. Вона була не лише способом пояснення природних явищ і соціальних норм, але й частиною самоідентифікації людини та її місця у світі. Міфологічне мислення допомагало людям інтегрувати їх досвід у цілісну картину світу, що охоплювала природне, надприродне, соціальне та моральне» [5, с. 21].

Нагадаємо, що одна з ключових функцій міфу – пояснення походження світу, природи та людства. Такі міфи у вітчизняній науці називаються космогонічними. Вони намагалися відповісти на основні питання буття: «Звідки з'явився світ?», «Що є його основою?», «Як виникло життя?». У багатьох ранніх культурах космогонічні міфи описували створення світу як результат боротьби між божественними силами або як творіння бога-творця. Наприклад, у шумерській та вавилонській міфології існували міфи про боротьбу богів із хаосом, де перемога над хаосом означала встановлення порядку в світі. У стародавньому Єгипті міф про Ра і створення світу був спробою пояснити космос через дії божественного розуму, який встановив закономірності, за якими функціонує Всесвіт.

Міфологія також була тісно пов'язана з соціальними структурами. Вона пояснювала, як і чому суспільство організоване таким чином, і закріплювала існуючі соціальні ієрархії. Наприклад, у багатьох культурах міфи легітимізували владу правителів, зображаючи їх як нащадків богів або обраних божествами для керівництва людьми. Така міфологічна легітимізація сприяла зміцненню соціального ладу і зменшувала ризик соціальних конфліктів. Слушною є думка вітчизняних науковців, які вважають, що «Соціальні ролі, родові зв'язки і навіть сімейні відносини також могли бути обґрунтовані міфами. Наприклад, в грецьких міфах історії про героїв і богів створювали модель для наслідування, а також пояснювали моральні норми, яких потрібно було дотримуватися в суспільстві» [2].

Зародження філософії в Давній Греції пов'язане з відмовою від міфологічного світосприйняття. Філософія виникла як відповідь на

міфологічне мислення, яке домінувало в ранніх культурах. Її поява в античній Греції стала революційною спробою пояснити світ раціонально, відкинувши образність і символізм міфів. Філософи прагнули не просто описати дійсність через історії, а зрозуміти її на глибшому, логічному рівні.

Розглянемо, як філософія поступово сформувала критичне ставлення до міфологічного світосприйняття. Зародження філософії в Давній Греції на рубежі VII–VI століть до н.е. відзначається відходом від міфологічного підходу до розуміння світу. «Перші грецькі філософи, зокрема Фалес, Анаксимандр і Геракліт, почали розглядати світ не через міфологічні образи, а через елементи природи та їх закони» [3, с. 43]. Цей перехід ознаменував початок критики міфологічного мислення, яке базувалося на традиціях і віруваннях, а не на логічних доказах. Філософія запропонувала нову парадигму пізнання світу, засновану на розумі й доказовості.

Ключовою фігурою у розвитку критики міфу був Платон. У своїх творах він відкидав міфологічне мислення як недосконалу форму пізнання. Платон вважав, що міфи не можуть бути джерелом справжньої істини, оскільки вони базуються на фантазії та не мають під собою раціональної основи. Аналізуючи діалог «Держава» ми робимо висновки, що Платон критикує поетів, таких як Гомер і Гесіод, за те, що вони поширювали міфи, які надавали людям хибне уявлення про богів і мораль. Він вважав, що міфи спотворюють істинну природу реальності, створюючи образи богів, які поводяться, як люди, з усіма їх недоліками та пристрастями. Платон розглядав міф як недосконалу форму знання, оскільки він базується на фантазії та не перевіряється розумом. Платон висуває концепцію «істинної реальності» яку можна пізнати лише через філософське мислення, а не через міф [4, с. 183–184]. Міф, за Платоном, спотворює істинну природу речей, пропонуючи символічні та фантастичні образи, що віддаляють людину від справжнього пізнання. Істинна реальність, згідно з його філософією, полягає в світі ідей або форм, які є вічними і незмінними, тоді як матеріальний світ, описуваний міфами, є лише віддзеркаленням цього ідеального світу. Тобто, Платон запропонував альтернативний підхід до пізнання світу – через ідеї або «зразки», які є вічними і незмінними сутностями, що перебувають поза матеріальним світом. Він стверджував, що тільки філософія може дати доступ до цих вічних істин, а міфи слід використовувати лише як виховний інструмент, який може навчати людей моральних уроків, але не як істинне знання.

Але, незважаючи на критику, міф не зник із філософської дискусії. У XX столітті виник інтерес до міфологічного мислення як альтернативного способу осмислення реальності. Психоаналітик Карл Густав Юнг розробив теорію архетипів, згідно з якою міфи є виразом колективного несвідомого, а їх

SEZIONE 22.

FILOSOFIA E SCIENZE POLITICHE

символіка має глибокий психологічний зміст [6, с. 11]. Юнг вважав, що архетипи є універсальними структурами, що відображають основні моделі людського досвіду, які повторюються в різних культурах. Міфи, за його теорією, не лише пояснюють світ, але й слугують метафізичними провідниками до розуміння людської природи.

Філософське значення юнгової теорії полягає в тому, що вона відкриває шлях до реабілітації міфу як важливого елемента пізнання. Якщо раціоналізм класичної філософії прагнув подолати міф через логіку і емпіричне знання, то К. Юнг показав, що міфологічне мислення не є ірраціональним, а навпаки – воно приховує під собою архетипічні істини, котрі не можуть бути зведені до формальної логіки. У цьому сенсі міф стає не суперником раціонального знання, а його доповненням, формуючи нову, глибшу інтерпретацію буття, де раціональне і символічне співіснують як два взаємодоповнюючі способи пізнання. Такий підхід К. Юнга є важливим кроком у сучасній філософії, що ставить під сумнів суворе розмежування між міфом та раціональним знанням. Подібні ідеї перегукуються з думками Джеймса Фрезера, який наголошував на фундаментальній ролі міфів у формуванні світоглядних позицій ранніх культур.

Переосмислення міфу у ХХ столітті не обмежувалося лише психологічними теоріями К. Юнга. Постмодерністські філософи також звернули увагу на його роль у сучасному суспільстві. Вони стверджували, що міф продовжує бути актуальним, але в нових формах, пропонуючи інший спосіб розуміння дійсності, де немає єдиної, універсальної істини, а існують множинні наративи та інтерпретації.

Досліджуючи праці французького філософа Жан-Франсуа Ліотара, який є представником постмодернізму, ми можемо зрозуміти, що його підхід полягав у тому, що в сучасному світі великі наративи, такі як наука та прогрес, втратили свою переконливість, а міфи знову набули значення. За Ж.-Ф. Ліотаром, міфологія пропонує інший спосіб осмислення реальності – такий, що враховує множинність істин і відмовляється від абсолютної об'єктивності. Французький філософ вважає, що постмодернізм заперечує можливість існування однієї абсолютної істини або великого універсального наративу. Міфи в постмодерністському світі відіграють роль альтернативних способів осмислення реальності, пропонуючи багатогранність істин і точок зору. Вони стають невід'ємною частиною культурного дискурсу, замість того щоб виконувати традиційну функцію ідеологічної стабілізації.

Ж.-Ф. Ліотар підкреслює, що постмодерн руйнує класичне уявлення про лінійність і стабільність історичних та культурних оповідей. Міфи тепер можуть існувати в різних культурних контекстах, не претендуючи на загальну істину, а

навпаки, відображаючи фрагментованість і плюралізм сучасної свідомості [7, с. 25]. Продовжуючи думку Ж.-Ф. Ліотара, можна сказати, що міфологія в постмодерністському контексті відіграє роль альтернативної форми пізнання, яка більше не намагається претендувати на універсальність чи істинність, як це робили великі наративи модерну. Натомість, міфи в сучасному суспільстві виступають як пластичні й відкриті форми осмислення реальності, які можуть змінюватися залежно від культурних, соціальних або історичних контекстів.

Висновок. Аналізуючи взаємодію між міфом та філософією протягом історії, можна зробити висновок, що міф, попри свою ірраціональність, не був повністю відкинтий філософською думкою. Міфологія постійно видозмінювалася, адаптуючись до нових інтелектуальних і культурних умов. Від критики античних мислителів, таких як Платон, до реабілітації у постмодернізмі, міф продовжує відігравати важливу роль у формуванні людського світогляду. Міф у постмодерністській філософії реабілітований і розглядається як важливий елемент у процесі формування культурних символів і наративів. Він не тільки доповнює раціональне знання, але й допомагає розуміти архетипічні та символічні аспекти людської реальності, які не завжди можна осмислити за допомогою раціональних методів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- [1] Горський В. (1998). Міф у сучасній культурі та його модифікації на полі історико-філософського українознавства. *Дух і літера*, (3–4), 92–112. Вилучено з: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d9cb13aa-777e-4579-ae79-624194b779e6/content>
- [2] Носова Г. Ю. (2024). Життя міфу в сучасних умовах. В: Новий Акрополь. Вилучено з: <https://newacropolis.org.ua>.
- [3] Захара, І. (1997). Лекції з історії філософії. Львів : Видавництво ЛБА, 398 с.
- [4] Платон (2000). Держава (пер. з давньогрецьк. Д. Коваль). К: Основи, 255 с. Вилучено з: https://hromadalib.wordpress.com/wp-content/uploads/2016/02/plato_2000_politeia.pdf
- [5] Фрезер, Дж. (2012). Золота гілка: дослідження магії і релігії (пер. з англ. Т. Кузьмич). Київ : Дух і Літера, 752 с.
- [6] Юнг К. Г. (2018). Архетипи і колективне несвідоме (пер. з нім. К. Котюк). Львів: Видавництво «Астролябія», 608 с.
- [7] Ліотар, Жан-Франсуа (1995). Ситуація постмодерну (пер. з фр. Ю. Джулай). *Філософська і соціологічна думка*, (5–6), 15–38. Вилучено з: https://shron1.chtyvo.org.ua/Lyotard_Jean-Francois/Sytuatsia_postmodernu.pdf